

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

Հետազոտության թեման՝

Բնապահպանությունը որպես
մարդկության գլխավոր
հիմնախնդիր, կրթությունը և
դաստիարակությունը դպրոցում

Առարկան՝

Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝

Մանե Շախկյան

Ուսումնական հաստատություն՝

Շնողի Հ. Մելիքսեթյանի անվան միջնակարգ դպրոց ՊՈԱԿ

Երևան 2023

Բովանդակություն

Ներածություն	3
Ազգաբնակչության էկոլոգիական կրթությունը և դաստիարակությունը, որպես բնապահպանական միջավայրի պաշտպանության հիմք	5
Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության արդի ուսումնասիրությունը.....	8
Ես և շրջակա աշխարհը առարկայի միջոցով բնապահպանական վերաբերմունքի ներդրում և զարգացում	13
Եզրակացություն	15
Օգտագործված գրականության ցանկ	17

Ներածություն

Կրտսեր դպրոցականների էկոլոգիական դաստիարակության միջոցներն ու ձևերը առանցքային նշանակություն ունեն կրթական համակարգում իրականացվող բարեփոխումների համատեքստում:

Հաշվի առնելով թեմայի արդիականությունը, երկրում էկոլոգիական զարգացվածության ցածր մակարդակը՝ անհրաժեշտ է տարրական դպրոցում ուսումնասիրվող մայրենի, մաթեմատիկա, կերպարվեստ, տեխնոլոգիա, ես և շրջակա աշխարհը առարկաների ուսումնական ծրագրերում ներառել էկոլոգիական բովանդակությամբ թեմաներն ավելի խորությամբ, ուսումնասիրելու էկոլոգիական ժամանակակից խնդիրներ և դասընթացի ուսումնասիրությունը իրականացնել այնպիսի մեթոդներով և միջոցներով, որպեսզի արդյունվետ կերպով ձևավորվեն կրտսեր դպրոցականների էկոլոգիական գիտակցությունը, էկոլոգիական պատկերացումները, բնաճանաչողական կարողությունները, ինչը և կնպաստի նաև նրանց էկոլոգիական մշակույթի ձևավորմանը: Երկրում իրականացվող կրթական ոլորտի բարեփոխումները ուղղված են առավել մրցունակ շրջանավարտներ ունենալուն, այդ համատեքստում տարրական դպրոցն ամենակարևոր օղակն է: Էկոլոգիական կրթությունը անընդմեջ գործընթաց է՝ նպատակաուղղված անձի էկոլոգիական գիտելիքների ուսուցմանը, էկոլոգիական դաստիարակությանը, էկոլոգիական մշակույթի արմատավորմանը, բնապահպանության, բնօգտագործման և էկոլոգիական անվտանգության բնագավառում անձի ճիշտ և խելամիտ կողմնորոշմանը, ունակությունների դրսևորմանը և վարքագծի ձևավորմանը: Անհրաժեշտ է մանկական տարիքից նպատակաուղղված ձևով դաստիարակել պատասխանատվություն մեզ շրջապատող միջավայրի նկատմամբ: Իսկ դրա իրականացումը հնարավոր է հիմնականում էկոլոգիական կրթության շնորհիվ: Շրջակա միջավայրի հանդեպ սպառողական վերաբերմունքը, գլոբալ էկոլոգիական հիմնախնդիրների՝ կլիմայի փոփոխության, կենսաբազմազանության կորստի, հողերի դեգրադացման և անապատացման, ջրային ռեսուրսների, մթնոլորտային օդի աղտոտման, ընդերքի անխնա շահագործման վերաբերյալ մակերեսային ընկալումը հետևանք են էկոլոգիական գիտելիքների և մշակույթի ցածր մակարդակի կամ բացակայության: Պետք է գիտակցել, որ մարդն իր շարունակական գոյության համար

կախված է այն միջավայրի բարվոք վիճակից, որտեղ ինքը ծագելու զարգացել է, որ այսօր այդ միջավայրի կենսաքիմիական փոփոխությունները կարող են մահացու լինել նրա համար:Գլոբալ մասշտաբներով էկոլոգիական հիմնախնդիրների լուծումն անհնարին է առանց ժամանակակից տիրող էկոլոգիական գիտակցության փոփոխության:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ավարտական աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել էկոլոգիական կրթության և իրազեկման դերն ու նշանակությունը կրթական համակարգում, բացահայտել հասարակության բնապահպանական իրազեկության բարձրացման, էկոլոգիական կրթության, դաստիարակության արդի մոտեցումները և դրանց կիրառումը ՀՀ-ում:

Առաջադրված նպատակը պայմանավորել է հետազոտության խնդիրների հետևյալ շրջանակը.

- իրականացնել էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության արդի վիճակի ուսումնասիրություն կայուն զարգացման համատեքստում,
- ուսումնասիրել հասարակության բնապահպանական իրազեկվածության և բարձրացման, էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության ոլորտի առաջավոր միջազգային փորձը,
- կատարել ՀՀ էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության համակարգի օրենսդրաիրավական դաշտի վերլուծություն,
- ուսումնասիրել էկոլոգիական իրավունքը և շրջակա միջավայրի պահպանության մասին հոչակագիրը,
- գնահատել ազգաբնակչության էկոլոգիական կրթությունը և դաստիարակությունը որպես բնապահպանական միջավայրի պաշտպանության հիմք,
- վերլուծել բնապահպանական օգուտների ստեղծումը էկոլոգիական կրթության և իրազեկության բարձրացման միջոցով,
- վերլուծել ՀՀ-ում էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության զարգացմանռազմավարությունը որպես հասարակության բնապահպանական իրազեկության բարձրացման ապահովման ձև:

Ազգաբնակչության Էկոլոգիական կրթությունը և դաստիարակությունը, որպես բնապահպանական միջավայրի պաշտպանության հիմք

Մարդը, մաս կազմելով բնական Էկոհամակարգին, օգտվում է նրա ռեսուրսներից՝ օդից ջրից հողից, կենդանական ու բուսական աշխարհից ու իր կյանքի ու գործունեության ընթացքում ներգործում է այդ Էկոհամակարգի վրա իր թափոններով, մթնոլորտ արտանետումներով ու կեղտաջրերի արտահոսքերով: Բնականաբար, այդ ընթացքում նա ընկալում է բնությունը որպես իրեն շրջապատող միջավայր, որից նա օգտվում է ու որի վրա ներգործում: Եթե այդ երկուսը՝ օգտվելն ու ներգործելը չեն գերազանցում որոշակի սահմանը, բնական Էկոհամակարգն իր ներքին բնական կարողությունների շնորհիվ կարողանում է վերականգնել իր բնական հավասարակշռությունը և նյութերի այդ շրջապտույտը շարունակվում է: Այն դեպքում, երբ այդ ներգործությունը գերազանցում է բնական Էկոհամակարգի ինքնավերականգման կարողության սահմանը, տեղի է ունենում Էկոհամակարգի վերածնաձևավորում: Բնական լանդշաֆտները վեր են ածվում գյուղատնտեսական հանդակների, բնակավայրերի, ճանապարհների, ջրամբարների, արդյունաբերական տարածքների և այլն: Այսինքն, ձևավորվում է մարդուն շրջապատող նոր, մարդածին շրջակա միջավայր: Այդպիսի միջավայրն իրենից ներկայացնում է բնական միջավայրից առանձնացած, կամ օտարված, ոչ բնական միջավայր: Հասկանալի է, որ այդպիսի միջավայրն իր բաղադրիչներով չի կարող չունենալ բացասական ազդեցություն բնական Էկոհամակարգի բնականոն ընթացքի վրա: Բնության նպատակաուղղված, գիտակցված ու երբեմն չգիտակցված յուրացումը, բուն նշանակությամբ՝ շահագործումը, կործանարար ազդեցություն ունեցավ XX դարի կեսերից, երբ Արևմուտքը (մեր օրերում՝ ոչ միայն) մուտք գործեց սպառողական հասարակություն: Ձևավորվեցին մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնց անտեսումը հղի է ամենավտանգավոր և անկանխատեսելի հետևանքներով: Պարզ դարձավ, որ ոչ միայն մարդը բնության, այլև բնությունը մարդու օգնության և պաշտպանության կարիքն ունի: Մարդ-բնություն փոխհարաբերության ձևերը պայմանավորել են հիմնախնդիրների այն շրջանակը, որը ժամանակակից գրականության մեջ անվանում են «Էկոլոգիական»:¹

Հայաստանի Հանրապետությունում բարենպաստ շրջակա միջավայրում ապրելու՝ մարդու սահմանադրական իրավունքի և կարևորագույն պետական

¹ Սարգսյան Ա. Հ. , Արդիականության գրքալ հիմնախնդիրները: Ուս. ձեռնարկ / Երևան, Տնտեսագետ, 2018, էջ 30

խնդրի՝ Եկոլոգիական ապահովման նպատակով շրջակա բնական միջավայրի պահպանության գործում յուրաքանչյուրի սահմանադրական պարտականությունների իրականացումը պահանջում է քաղաքացիների Եկոլոգիական բարձր կուլտուրա, որը ձեռք է բերվում Եկոլոգիական անընդմեջ կրթության ընթացքում:

Պետական քաղաքականությունը ազգաբնակչության Եկոլոգիական անընդմեջ կրթության բնագավառում պետական կառավարման լիազորված մարմինների գործունեությունն է՝ նպատակաուղղված ազգաբնակչության Եկոլոգիական անընդմեջ կրթության իրականացման պայմանների ստեղծմանը, պետական մարմինների, շահագրգիռ հասարակական կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց գործունեությանը, անձի և հասարակության Եկոլոգիական կուլտուրայի ձևավորմանը:

Եկոլոգիական կրթությունը անընդմեջ գործընթաց է՝ նպատակաուղղված անձին և ազգաբնակչությանը Եկոլոգիական գիտելիքների ուսուցմանը, Եկոլոգիական դաստիարակությանը, Եկոլոգիական կուլտուրայի արմատավորմանը, բնապահպանության և բնօգտագործման բնագավառում նրանց ճիշտ և խելամիտ կողմնորոշմանը, ունակությունների դրսևորմանը և վարքագծի ձևավորմանը:

Եկոլոգիական դաստիարակությունը Եկոլոգիական կուլտուրայի հիմքն ու անբաժանելի մասն է, շրջակա միջավայրի նկատմամբ բարոյագիտակցական վերաբերմունքի մակարդակի բարձրացմանը նպատակաուղղված անընդմեջ, համակարգված գործընթաց, որը հնարավորություն է տալիս քաղաքացիներին ձեռք բերել գիտելիքներ և կարողություններ, ձևավորել հմտություններ և բացահայտել ունակություններ, դրսևորել բարոյական չափանիշներ և վարքագիծ՝ բնության հետ փոխներգործության ընթացքում:

Եկոլոգիական գիտելիքը հասարակական իմացության այն ոլորտն է, որը նպատակաուղղված է շրջահայաց բնօգտագործմանն ու մարդու առողջության համար անվտանգ շրջակա բնական միջավայրի ապահովմանը:

Եկոլոգիական գիտելիքների նվազագույնը հասարակության ամեն մի անձին անհրաժեշտ գիտելիքների նվազագույն ծավալը, որը ծառայում է անվսաս ու սակավաթափոն արտադրության, բնական պաշարների և էներգիայի ինսյորդության, տնտեսական և այլ գործունեության, ինչպես նաև շրջակա բնական միջավայրի վերականգնման և դրա նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի ձևավորման նպատակին:

Եկոլոգիական կուլտուրան մարդու և բնության ներդաշնակ փոխներգործության վերաբերյալ հայրենական և համաշխարհային փորձն է, որը

նպաստում է առողջ ապրելակերպին, սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացմանը, երկրի և յուրաքանչյուր անձի էկոլոգիական անվտանգությանը:

Ներկա ժամանալաշրջանում մարդկության առջև ծառայած ամենակարևոր և բարդ գլոբալ հիմնախնդիրը բնության և հասարակության դինամիկ զարգացման և հավասարակշռության պահպանման հիմնախնդիրն է: Կամ մարդը կկարողանա պահպանել այդ դինամիկ հավասարակշռությունը, կամ նրա մեղքով կվերանան բնական համալիրները: Անհրաժեշտ է գիտակցել, որ մարդ տեսակի վերապրելը, շրջակա բնության պահպանությունը կարող են վերացական հասկացություններ դառնալ, եթե մենք յուրաքանչյուր բնակչի չհասցնենք այն գաղափարը, որ մարդը բնության մաս է, որ նրա ծագումն ու զարգացումը ընթացել է բնական միջավայրում, որ նրա կողմից ստեղծված արհեստական և մանավանդ, աղտոտված միջավայրում ապրելը վտանգում է մարդու հետագա զարգացումը և ժառանգական լիարժեքությունը:

Այսպիսով, հանրապետությունում ազգաբնակչության և առաջին հերթին սովորողների և ուսանողների շրջանում բնության մասին նոր մտածելակերպի ձևավորումը կնպաստի ոչ միայն չափավորելու բնության վրա մարդու ներգործությունը, այլ նաև կանխելու բոլոր տեսակի այն միջամտությունները, որոնք կարող են բացասաբար ազդել շրջակա միջավայրի վրա: Այս մտածելակերպի ձևավորումը հնարավոր է միայն էկոլոգիական կրթության միջոցով: Հետևապես պետությունը, և հատկապես անհատները, պետք է գիտակցեն բնական միջավայրին հասցված վնասների մասին և քայլեր ձեռնարկեն դրանց հնարավոր կրճատման համար:

Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության արդի վիճակի ուսումնասիրությունը

Մարդկային գործունեության գլոբալ հետևանքները լի են Էկոլոգիական ճգնաժամերով և աղետներով: Ամբողջությամբ վերցրած՝ մարդը ներկայումս իր կարիքների համար օգտացործում է Էկոհամակարգերի կենսազանգվածի 10%-ը և դրան զուգահեռ ոչնչացնում է ևս 30%-ը, որը հանգեցնում է Էկոլոգիական ճգնաժամերի: Բնական տարերային երևույթների ազդեցության տակ (կլիմայի փոփոխություն, ջրհեղեղներ, երաշտ, երկրաշարժեր, ցունամի) կենսոլորտում Էկոլոգիական հավասարակշռության խախտման հետևանքով տեղի է ունենում Էկոլոգիական համակարգերի ոչնչացում:

21-րդ դարի Էկոլոգիան ուսմունք է մարդկության գոյատևման և կայուն զարգացման ուղիների մասին: Կայուն զարգացումը - դա զարգացում է, որը ներկա և հաջորդ սերունդների ներկայացուցիչներին երաշխավորում է պատշաճ, առավելագույնս հնարավոր հավասար մեկնարկային պայմաններ՝ իրենց ընդունակությունները դրսևորելու և կենսական կարիքները բավարարելու համար: Կայուն զարգացումը հիմնվում է այնպիսի տնտեսության վրա, որը մարդու իրավունքները պաշտպանող ժողովրդավարական հասարակության մեջ զուգորդվում է Էկոլոգիական անվտանգության և սոցիալական արդարության սկզբունքների հետ:²

Պետք է գիտակցել, որ մարդն իր շարունակական գոյության համար կախված է այն միջավայրի բարվոք վիճակից, որտեղ ինքը ծագելու զարգացել է, որ այսօր այդ միջավայրի կենսաքիմիական փոփոխությունները կարող են մահացու լինել նրա համար: Գլոբալ մասշտաբներով Էկոլոգիական հիմնախնդիրների լուծումն անհնարին է առանց ժամանակակից տիրող Էկոլոգիական գիտակցության փոփոխության: «Էկոլոգիական գիտակցություն» տերմինն ավանդաբար նշանակում է «մարդ-բնություն» համակարգում, բնության ներսում փոխադարձ կապերի բարելավում, բնության նկատմամբ գոյություն ունեցող վերաբերմունքի բարելավում, ինչպես նաև տեխնոլոգիայի և ռազմավարության գիտակցական մոտեցում, վերը նշված բոլոր պատկերացումների ամբողջություն: «Էկոլոգիական գիտակցության» ձևավորումը հիմնականում իրականացվում է աճող սերնդի կրթադաստիարակչական

²Կ. Դանիելյան, Լ. Սարգսյան, Տ. Սարգսյան, «ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ», Երևան 2013

աշխատանքում, ըստ կրթական համակարգի տարբեր օղակների: Եկոլոգիական գիտելիքների ձևավորման չափանիշներն են կենդանական, բուսական և անկենդան աշխարհի մասին տեղեկությունները:

«Եկոլոգիական կրթություն» տերմինը մանկավարժական գիտության մեջ հայտնվել է համեմատաբար վերջերս, բայց մարդու և շրջակա միջավայրի միջև փոխազդեցության խնդիրը, բնությունը տարբեր տեսակետներից դիտարկվել է մարդկության պատմության ընթացքում: Եկոլոգիական կրթության և դաստիարակության նպատակն է աճող սերնդին ծանոթացնել բնության, շրջակա միջավայրի առանձնահատկություններին, պարզաբանել բնության կարևորագույն օրենքները և այն ուղիները, որոնց միջոցով կարելի է պահպանել և վերարտադրել բնությունը:

Եկոլոգիական կրթությունը անընդմեջ գործընթաց է՝ նպատակաուղղված անձի Եկոլոգիական գիտելիքների ուսուցմանը, Եկոլոգիական դաստիարակությանը, Եկոլոգիական մշակույթի արմատավորմանը, բնապահպանության, բնօգտագործման և Եկոլոգիական անվտանգության բնագավառում անձի ճիշտ և խելամիտ կողմնորոշմանը, ունակությունների դրսևորմանը և վարքագծի ձևավորմանը: Անհրաժեշտ է մանկական տարիքից նպատակաուղղված ձևով դաստիարակել պատասխանատվություն մեզ շրջապատող միջավայրի նկատմամբ: Իսկ դրա իրականացումը հնարավոր է հիմնականում Եկոլոգիական կրթության շնորհիվ:³

Եկոլոգիական կրթություն տերմինիվերաբերյալ գրականության մեջ շատ մեկնաբանություններ կան: Այս տերմինը առաջացել է 1965 թվականին, երբ Կիելի համալսարանում տեղի ունեցավ մանկավարժական համաժողով, որի ընթացքում քննարկվեցին դպրոցականների համար բնապահպանական կրթության ներդրման հարցերը:⁴

Շրջակա միջավայրի հանդեպ սպառողական վերաբերմունքը, գլոբալ Եկոլոգիական հիմնախնդիրների՝ կլիմայի փոփոխության, կենսաբազմազանության կորստի, հողերի դեգրադացման և անապատացման, ջրային ռեսուրսների, մթնոլորտային օդի աղտոտման, ընդերքի անխնա շահագործման վերաբերյալ մակերեսային ընկալումը հետևանք են Եկոլոգիական գիտելիքների և մշակույթի ցածր մակարդակի կամ բացակայության:

Մինչ անցյալ դարի կեսերը գերիշխող «Դարչնագույն Եկոնոմիկայի» արդյունքում ծառացել է այն իրավիճակը, որով բնորոշվում է թե՛ բնական, թե՛

³ UNESCO, Tbilisi Declaration, 1978., <https://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>

⁴Савватеева О.А.1 , Спиридонова А.Б. 1 , Лебедева Е.Г, “СОВРЕМЕННОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: РОССИЙСКИЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ”, 2019

շրջակա մարդածին միջավայրի ներկա անմխիթար վիճակը: Դա ստիպեց հայեցակարգային նոր մոտեցումներ զարգացնել նոր քաղաքակրթական փնտրտուքներում: 1970-80 թվականներից սկսեց առաջանալ անհանգստություն ինչպես բնության, այնպես էլ շրջակա միջավայրի վատթարացող վիճակների վերաբերյալ: Այդ անհանգստությունը աստիճանաբար հանգեցրեց «Կայուն զարգացման» գաղափարախոսության հաստատմանը հասարակության ու պետական կառավարման շրջանակներում ու վերաճեց համաշխարհային մակարդակի: Այն դարձավ Միավորված ազգերի կազմակերպության օրակարգային խնդիրը:

Կայուն զարգացման գաղափարախոսությունն ու սկզբունքները ներդրվեցին միջպետական քննարկումների ու բանակցությունների արդյունքում: Դա փորձ էր՝ ակնհայտորեն առաջացած գլոբալ էկոլոգիական խնդիրների լուծումը «տեղավորել» ազատական շուկայական մրցակցային տնտեսվարության համակարգում:

Կայուն զարգացման գաղափարախոսությունն իր սկզբունքներով հենվում է բնապահպանական, տնտեսական ու սոցիալական միասնականության ու հավասարազորության վրա: Այն ըստ էության «փոխզիջումային» է ու, ինչպես ցույց տվեց համաշխարհային տնտեսության զարգացման ընթացքը, այն չապահովեց ոչ հռչակած սոցիալական արդարության զարգացումն ու ամրապնդումը, ոչ էլ բնական էկոհամակարգերի պահպանվածությունն ու գործումը: Փոխարենը, էլ ավելի խորացավ սոցիալական բևեռացումը և ընդլայնվեց բնական էկոհամակարգերի վերացումը: Գործը հասավ կլիմայական համակարգի կայունության խախտմանն ու Երկրի պաշտպանիչ օգոնային շերտի տկարացմանը:

Աշխարհի տնտեսագիտական միտքը առաջ քաշեց «կանաչ էկոնոմիկայի» գաղափարախոսությունը:

«Կանաչ տնտեսագետների» կարծիքով Կայուն զարգացման գաղափարախոսությունը, որը հենվում է բնապահպանական, տնտեսական ու սոցիալական բաղադրիչների հավասարակշռության ու հավասարազորության վրա, ձախողվել է, չունի հեռանկարներ և պետք է մերժվի, տեղը զիջելով նոր՝ «Կանաչ էկոնոմիկային», որի հիմքում ընկած է բնապահպանությունը որպես առանցքային, անժխտելի եզրային պայման, իսկ տնտեսությունն ու սոցիալական ոլորտները պետք է դիտարկվեն որպես ածանցյալ կամ «կախյալ» բաղադրիչներ և հարմարվեն բնական միջավայրին ու այդ միջավայրի պահպանության պահանջներին:⁵

⁵Աղբյուրը՝ ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիր, <https://www.unep.org/about-un-environment/evaluation-office/our-evaluation-approach/theory-change>

Փորձ կատարվեց այդ գաղափարը հարմարեցնել ու ծառայեցնել կայուն զարգացման գաղափարախոսությունը վերակենդանացնելու համար,

Չեռևաբար նոր Էկոլոգիական մտածելակերպի ձևավորումը, հիմնված բնության և հասարակության համատեղ զարգացման սկզբունքների վրա, անհնար է առանց համընդհանուր Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության: Էկոլոգիական կրթության մեջ կիրառվում է 4 օրենք, որոնք ցանկալի է, որ մտնեն Էկոլոգիական դաստիարակության մեջ: Դրանք են՝

1. *Կյանքում ամեն ինչ փոխկապակցված է:* Այս օրենքը կոչված է նախազգուշացնել մարդուն չմտածված գործողություններից Էկոլոգիական համակարգերի տարբեր հատվածների վրա, որոնք կհանգեցնեն չնախատեսված, չծրագրավորված հետևանքների:
2. *Նյութերի շրջապտույտը բնության մեջ անխուսափելի է:* Մարդու տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած թափոնները կա՛մ պետք է պակասեցնել, կա՛մ միջոց գտնել այդ թափոնները երկրորդաբար օգտագործելու համար, այսինքն նորից մտցել արտադրության մեջ:
3. *Բնությունը «գիտի» առավել ճիշտ:* Այս օրենքը կոչված է մարդուն իր գործունեությունը կատարել հավասարակշռված: Պետք է հիշել՝ մարդը բնության մասնիկ է, այլ ոչ՝ նվաճող: Այսինքն բնության հետ պետք է համագործակցել և չհախափործել այն:
4. *Ոչինչ չի տրվում անվերադարձ,* այն ամենը, ինչ վերցնում ենք բնությունից, վաղ թե ուշ վերադարձնելու ենք, փոխհատուցելու ենք:

Գլոբալ իմաստով Էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը համամոլորակային մարդ-քաղաքացու դաստիարակությունն է: Էկոլոգիական կրթության հիմնական նպատակը հետևյալն է՝ մարդկանց մեջ ձևավորել գիտելիքների, հայացքների և համոզմունքների մի ամբողջություն, որն ուղղված է շրջակա միջավայրի նկատմամբ մշտական խնամքի անհրաժեշտության գիտակցության: Էկոլոգիական կրթությունն ու դաստիարակությունը մեր հասարակության մեջ գտնվում է շատ ցածր մակարդակի վրա: Դրա պատճառներից մեկը կրթական համակարգի անկատարությունն է: Ինֆորմացիոն դաշտի խիստ հագեցվածությունը նոր սերնդի մտածելակերպի, բարոյահոգեբանական, վերլուծական մտքի, խորը փոփոխության է հանգեցրել, և ժամանակն է կրթական և դաստիարակչական մոտեցումները թարմացնելու և համալրելու նոր մեթոդաբանությամբ: Այսօրվա կյանքին համաքայլ գնալու համար անհրաժեշտ է արմատական փոփոխություններ մտցնել հանրակրթական դպրոցի ծրագրերի մեջ՝ ավելի մեծ տեղ հատկացնելով Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության

ուսումնական նոր մեթոդաբանության ներդրմանը՝ հենվելով Էկոցենտրիզմի մարդու և կենսոլորտի Էվոյուցիայի անհրաժեշտության հասկացության վրա:

Նոր քաղաքական ընկալմամբ հասարակության Էկոլոգիական հոգեկերտվածքի ձևավորումը, հասարակության գիտակցության կայուն զարգացման գաղափարախոսության ամրապնդումը ուղղված են ժամանակակից քաղաքակրթության Էկոլոգացմանը: Այս ուղղությամբ քաղաքական գործողությունների գլոբալ բնույթն ու արդիականությունը քննարկվել են Յոհանեսբուրգում կայացած «Կայուն զարգացման հազարամյակ»-ի զագաթնաժողովում: Այս ռազմավարությունը մի նոր աստիճան է Էկոլոգիական կրթության որակի բարձրացման, ուղղությունների ընդլայնման, կառուցվածքային օպտիմալացման և նրա գործնական իրականացման համար:

Ներկայումս Էկոլոգիական կրթությունը, ներդաշնակ լինելով հանուն կայուն զարգացման կրթությանը, հաջողությամբ կարող է նպաստել դրան՝ մեծացնելով կայուն զարգացմանն ուղղված քաղաքական գործողությունների արդյունավետությունը: Ներկայումս Էկոլոգիական կրթությունն արդեն ստեղծել է հանուն կայուն զարգացման ռազմավարական գործողությունների իրականացման քաղաքական կրթական դաշտ, որտեղ իրականացվող ցանկացած գլոբալ նպատակ պետք է համապատասխանի Յոհանեսբուրգի «Կայուն զարգացման պարտավորություն»-ը ընդունած ցանկացած մասնակից երկրի հետաքրքրություններին՝ հաշվի առնելով ազգային, տեղական և տարածաշրջանային տարբեր պայմանները: ⁶

⁶ Ս. Գևորգյան, Ռ. Պետրոսյան, Մ. Ղազարյան, Ա. Գևորգյան, «ՀՀ Էկոլոգիական կրթության հիմնադրույթները», Էջմիածին 2006

«Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի միջոցով բնապահպանական վերաբերմունքի ներդրում և զարգացում

«Բնությունը այնպես է հոգացել ամեն ինչի մասին, որ ամենուր կարող ես գտնել սովորելու ինչ-որ բան»: Լեոնարդո Դա Վինչի

Տարրական դպրոցում դասավանդվող «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի նպատակն է ձևավորել պատասխանատու և հոգատար վերաբերմունք բնության, մարդկանց, շրջակա միջավայրի նկատմամբ, տարրական գիտելիքներ հաղորդել բնության անկենդան և կենդանի տարրերի, մարդու, երկիր մոլորակի վերաբերյալ: Առարկայի բովանդակային բաղադրիչներն ընձեռում են նրա ուսուցման մեթոդների և ձևերի ընտրության, դասընթացի յուրացման համար անհրաժեշտ մանկավարժական պայմանների մշակման հնարավորություն: Տարրական դասարաններում վերջին տասնամյակում ներդրվել է նոր առարկա՝ «Ես և շրջակա աշխարհը», որտեղ բացի բնությունից ներառված են աշխարհաճանաչողության տարբեր բնագավառի տարրական գիտելիքներ: «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկան կոչված է ապահովելու հանրակրթական դպրոցի հետագա աստիճաններում սովորողների առավել հիմնարար գիտելիքները հումանիտար, բնագիտական առարկաներից: Այդ տեսանկյունից տարրական դպրոցում հարկավոր է ստեղծել այն հիմքերը, որոնք հետագայում արդյունավետ կդարձնեն ուսուցումը: «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի մեկ այլ կարևոր առանձնահատկությունն էլ սոցիալական հմտությունների խթանումն է, ակտիվ քաղաքացիական դիրքորոշման և վարքագծի ձևավորումը: 10 «Ես և շրջակա աշխարհը» դասագիրքը փորձում է նաև հասցեագրել մարդկային փոխհարաբերությունների խնդիրները, ինչպես նաև սովորեցնում է երեխաների իրավունքներն ու պարտականությունները: Հենց սա է ինտեգրված մոտեցումը: Հարկավոր է տեսնել դպրոցներում առկա ռեսուրսները, որոնք կարելի է օգտագործել երեխաների մոտ շրջակա միջավայրի նկատմամբ հատուկ մոտեցում և վերաբերմունք ձևավորելու համար: Դպրոցների բակերում բավականաչափ մեծ անխնամ հողակտորներ կան, որոնք կարելի է օգտագործել բուսաբանական-բնապահպանական ծրագրեր իրականացնելու համար: Դա կօգնի երեխաներին ճանաչել բնությունը, նրանց մոտ ձևավորել հոգատար վերաբերմունք բնության նկատմամբ: Տարրական և միջին դասարանի երեխաները պետք է սովորեն բույսերի մշակում, այգու խնամք: Երեխաների աշխարհաճանաչողության ձգտումն ու հետաքրքրասիրությունը հաշվի առնելով՝ սա կարող է դառնալ շատ հաճելի զբաղմունք նրանց համար: Սկսած «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի առաջին դասից՝ կապ է

ստեղծվում հասարակության և բնության միջև, որը դառնում է անբաժանելի օրգանական ամբողջություն, իսկ ինքը՝ սովորողը, այդ ամբողջության մի մասնիկը: Սա հնարավորություն է տալիս վաղ հասակից ստեղծել մանկական ամբողջական բարոյական և էկոլոգիական գաղափարներով անհատ, որը պատկերացնում է մարդու ազդեցությունը շրջակա միջավայրի հանդեպ՝ թե՛ դրական և թե՛ բացասական իմաստով: Երեխաները ստանում են հատուկ գիտելիքներ բույսերի և կենդանիների մասին: Սովորողների համար մատչելի կերպով պետք է բացահայտվեն հակասությունները առկա հասարակության և բնության միջև: Սովորողներին պետք է ծանոթացնել իրական բնապահպանության առջև ծառայած խնդիրներին:

Եզրակացություն

Ամփոփելով կատարված ուսումնասիրություններն ու վերլուծությունները՝ հանգել ենք որոշ եզրակացությունների, որոնք կներկայացնենք ստորև.

1. Մարդկային գործունեության գլոբալ հետևանքները լի են Էկոլոգիական ճգնաժամերով և աղետներով: Ամբողջությամբ վերցրած՝ մարդը ներկայումս իր կարիքների համար օգտացործում է Էկոհամակարգերի կենսազանգվածի 10%-ը և դրան զուգահեռ ոչնչացնում է ևս 30%-ը, որը հանգեցնում է Էկոլոգիական ճգնաժամերի:
2. Էկոլոգիական կրթությունը անընդմեջ գործընթաց է՝ նպատակաուղղված անձի Էկոլոգիական գիտելիքների ուսուցմանը, Էկոլոգիական դաստիարակությանը, Էկոլոգիական մշակույթի արմատավորմանը, բնապահպանության, բնօգտագործման և Էկոլոգիական անվտանգության բնագավառում անձի ճիշտ և խելամիտ կողմնորոշմանը, ունակությունների դրսևորմանը և վարքագծի ձևավորմանը:
3. ՀՀ Էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության համակարգի օրենսդրաիրավական դաշտը կարգավորում է ազգաբնակչության Էկոլոգիական անընդմեջ կրթության բնագավառում պետական քաղաքականության սկզբունքները, իրավական, կազմակերպական և ֆինանսատնտեսական հիմքերը:
4. Հայաստանում քայլեր են ձեռնարկվում Էկոլոգիական կրթության ներդրման համար, դրանց արդյունքները արդեն երևում են շրջանում շրջակա միջավայրի աղտոտվածության քիչ թե շատ նվազմամբ: Էկոլոգիական կրթության բացերը երևում են հատկապես միջինից բարձր տարիքային խմբերում, իսկ ներկա սերունդը արդեն դաստիարակվում է Էկոկրթությամբ:

Թեև յուրաքանչյուր երկիր Էկոլոգիական կրթության հիմնախնդրում կարող է ընտրել տարբեր նպատակներ, այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ արդյունավետ կլինի սահմանել հետևյալ նպատակները.

- հանրակրթական դպրոցի ԷԿ համալիր ծրագիր, որը հստակ կնշի ԷԿ առանձին բաժինների տեղը հանրակրթության տարբեր աստիճաններում (տարրական, հիմնական, ավագ դպրոցներ) և առարկայական ծրագրերում՝

հեշտացնելով դասավանդումը և ներառարկայական ու միջառարկայական կապերի ապահովումը,

- կրթության բոլոր մակարդակների համար ԷԿ չափորոշիչներ (բովանդակության, սովորողների ուսումնառության ակնկալվող արդյունքների գնահատման չափանիշների սահմանում ցուցիչների ստեղծում),
- արտադասարանական, արտադպրոցական գործնական աշխատանքների իրականացման ուսումնական կենտրոններ, համալիրներ, ամառային դպրոց-ճամբարներ,
- հասարակական կազմակերպությունների հետ համագործակցություն,
- երիտասարդների ներգրավում Էկոլոգիական կրթության ծրագրերի իրականացման մեջ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Սարգսյան Ա. Ջ. , Արդիականության գլոբալ հիմնախնդիրները: Ուս. ձեռնարկ / Երևան, Տնտեսագետ, 2018, էջ 30
2. Կ.Դանիելյան, Լ.Սարգսյան, Տ.Սարգսյան, «ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ», Երևան 2013
3. UNESCO, Tbilisi Declaration, 1978., <https://www.gdrc.org/uem/ee/tbilisi.html>
4. Савватеева О.А.1 , Спиридонова А.Б. 1 , Лебедева Е.Г, “СОВРЕМЕННОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: РОССИЙСКИЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ”, 2019
5. ՄԱԿ-ի գարգացման ծրագիր, <https://www.unep.org/about-un-environment/evaluation-office/our-evaluation-approach/theory-change>
6. Ա.Գևորգյան, Ռ. Պետրոսյան, Մ.Ղազարյան, Ա.Գևորգյան, «ՀՀ Էկոլոգիական կրթության հիմնադրույթները», Էջմիածին 2006